

Ο Μανώλης Αναγνωστάκης με τον απομαγνητοφωνημένο μονολόγο του μας υπενθυμίζει, έξι χρόνια μετά τον θάνατο του, τι σημαίνει γόνιμη παρέμβαση στα πολιτικά, με το να διαλύει τυχόν αυταπάτες: «Μην προσπαθούμε να πείσουμε ότι ένας Έλληνας ποιητής μπορεί να γίνει διεθνώς γνωστός», έλεγε. «Δεν γίνεται. Η ποιητική γλώσσα δεν παραδίνεται σε κανέναν μεταφραστή»

Για την Αριστερά

Οι αγκυλώσεις και τα λάθη της δογματικής Αριστεράς περνάνε κάτω από τις γραμμές αυτού του μονολόγου. Ο Αναγνωστάκης δεν είναι όμως ποτέ πικρόχολος, ποτέ καταγγελτικός, ποτέ αναθεωρητικός. Αντίθετα είναι εξαιρετικά συγκινητικός όταν μιλά για τον Γιάννη Σαλά, τον ιδρυτή της Αντιφασιστικής Στρατιωτικής Οργάνωσης στη Μέση Ανατολή, τον Φάνη των «Ακυβέρνητων Πολιτειών», πρότυπο αριστερού αγωνιστή, για τον Τσίρκα όσο και για τον Αναγνωστάκη, που θυσιάστηκε πολεμώντας για ένα χαμένο αντάρτικο στη διάρκεια του Εμφυλίου. Και είναι διαφωτιστικός όταν εξηγεί ότι στη δεκαετία του '50, «ενώ η Αριστερά έδειχνε ότι ήταν μια δύναμη προοδευτική, δημιουργική, ήταν αντιδραστική στον πνευματικό τομέα. Αυτό το πράγμα δεν μπορούσαμε να το καταλάβουμε τότε πολλοί. Δηλαδή έμενε σε πρότυπα του '40-'45 και δεν μπορούσε να συλλάβει τη μελλοντική φωνή των γεγονότων. Τότε βγάλαμε την "Κριτική" (1959). Ημασταν όλοι αριστεροί, αρκετοί οι περισσότεροι, και πολεμήσαμε αυτό το κλίμα που υπήρχε (...). Περί τα τέλη της δικτατορίας, περίπου το '73, σημειώθηκε μια ανάκαμψη πάλι. Μια καινούργια γενιά ερχότανε, καινούργιες ιδέες αμφισβητούσαν τις παλιές. Είχε γίνει η διάσπαση το '68 και τότε ήμασταν πιο απελευθερωμένοι».

Η παρέμβαση του Αναγνωστάκη

«Είμαι αριστερόχειρ ουσιαστικά. Όλα τα κάνω με το αριστερό χέρι. Εκτός από το γράψιμο, γιατί φαίνεται, μικρός όταν ήμουν μού έπεβα να γράφω με το δεξί. Δεν μπορώ λοιπόν να γράψω εύκολα με το δεξί. Με το αριστερό καθόλου. Αναγκαστικά καταφεύγω στη γραφομηχανή...». Αυτά τα εξομολογητικά λόγια αποτυπώνουν αλληγορικά την ιδιαίτερη θέση του Μανώλη Αναγνωστάκη στα ελληνικά γράμματα. Γι' αυτό και εμπνέουν τον τίτλο της αυτοπροσωπογραφίας του, που έρχεται για πρώτη φορά στο φως σήμερα, έξι χρόνια από τον θάνατό του. Πρόκειται για τον καρπό δυο ύννομιλιών του με τον (επίδοξο τότε και βραβευμένο πλέον) συγγραφέα Μισέλ Φάις, οι οποίες έγιναν στην Πεύκη το 1992, στο σπίτι του ποιητή που ήταν τότε 67 χρονών και είχε αποσυρθεί τόσο από την ποίηση όσο και από την πολιτική. Οι ερωτήσεις έχουν αφαιρεθεί και οι απαντήσεις του έχουν διαμορφωθεί σε έναν ρέοντα μονόλογο που κρατά όλους τους χυμούς της φωνής του. Πρόκειται για το «Είμαι αριστερόχειρ ουσιαστικά» με πρόλο-

γο του Παντελή Μπουκάλου και επίμετρο - επιμέλεια του Μ. Φάις (εκδ. Πατάκη). Εδώ, «ακούει» κανείς τον ποιητή να σχολιάζει με ειρωνεία αλλά και επιείκεια, τις αδυναμίες των πλέον προβεβλημένων ποιητών όπως και την παθολογία της Αριστεράς. Ειδικότερα όμως για τον σημερινό αναγνώστη που αμφισβητεί ή και απορρίπτει τους πολιτικούς, το πιο ενδιαφέρον σε τούτη την εξομολόγηση είναι ίσως ο τρόπος με τον οποίο ο Αναγνωστάκης συσχετίζει την πολιτική με την ηθική, καθώς και το προσωπικό του παράδειγμα για το τι σημαίνει πολιτική στην κουλτούρα και κουλτούρα στην πολιτική. Είναι χαρακτηριστική λ.χ. η στάση ζωής του: το ότι στα 17 του, το 1942, τελειόφορος μαθητής, ενώ κάνει το ποιητικό ντεμπούτο του δίνεται «ψυχή τε και σώματι» στην αντιστασιακή ΕΠΟΝ και στο νεοσύστατο ΕΑΜ· ότι στα 20 του μπαίνει στο ΚΚΕ κι αρχίζει να θέτει «μερικά ερω-

Το εξώφυλλο του βιβλίου

τήματα τα οποία δεν σήκωνε η (σ.σ. Ζαχαριαδική) ηγεσία τότε»· και το ότι ενώ διαγράφεται (ως «τροτσκιστής, ομορτουμιστής και ηποπαθής»), δεν αποκαλύπτει τη διαγραφή του όταν τον συλλαμβάνουν και τον καταδικάζουν, στα 24 του, σε θάνατο (ας σκεφτούμε πού κατατάσσεται στα νιάτα του ο Γκίντερ Γκρας, ο οποίος δεν είχε αντιληφθεί - λέει στην αυτοβιογραφία του - τους διωγμούς των

Εβραίων...). Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι ο Αναγνωστάκης δεν αντιμετωπίζει ως επάγγελμα την αιρετική, κριτική, ποίησή του - που δεν είναι, διευκρινίζει, μια ποίηση της ήπιας, αλλά «είναι μια αγωνία για την εποχή». Επίσης, ότι παράλληλα καταξιώνει τον κριτικό λόγο με το παρεμβατικό περιοδικό «Κριτική» (1959-1962). Κι όταν αποφασίζει, μόλις στα 46 του (!), να σταματήσει να γράφει ποιήματα «διότι όταν έρχονται οι ρυτίδες, η ποιητική φλέβα στομώνει», συνεχίζει να παρεμ-

βαίνει δημόσια στο πολιτικό και στο πολιτισμικό πεδίο. Με τα δοκίμιά του, με την αρθρογραφία του στην «Αυγή», με την υποψηφιότητά του για την Ευρωβουλή, με το απόσταγμα της ποιητικής εμπειρίας του στο «Υ.Γ.» (1983), γεμάτο στίχους - γνωμικά (λ.χ. «Το θέμα είναι τώρα τι λες»), αλλά και με την πολιτική του σάτιρα στον αυτοβιογραφικό «Ποιητή Μανούσο Φάσση» που κυκλοφόρησε το 1987, στα 62 του. Χαρακτηριστική εδώ η «Μπαλάντα της Τασίας της Αρχοντοκνίπσας» (... «ας γίνουμε ένα εγώ κι εσύ/ δόγμα και ανανέωση...») που τόσο ενόχλησε τον Γρηγόρη Φαράκο. Πράξη πολιτισμικής παρέμβασης είναι άλλωστε και η ανάδειξη των αποσιωπημένων (μέχρι το 1930) Ελλήνων πεζογράφων και ποιητών, στις ανθολογίες του «Η πεζογραφική μας παράδοση» και «Χαμηλή φωνή», Νεφέλη 1990). Στα λόγια του λοιπόν όσο και στα έργα του, ο Αναγνωστάκης υπήρξε - το λέει και ο Μπουκάλος - ένας γνήσιος πολίτης - ποιητής. Πόσοι λειτουργούν έτσι σήμερα;

... και οι αδυναμίες των Ελλήνων ποιητών

«Οι πεζογράφοι μας παρουσιάζουν αρτιότερα δείγματα δουλειάς από τους ποιητές μας τα τελευταία χρόνια», σημειώνει στον «Μονόλογο» του ο Αναγνωστάκης. Έχουν περάσει 19 χρόνια, αλλά τα σχόλια και οι αμφιβολίες του για το σινάφι του, που απηχούν μίαν αριστερή οπτική, ακόμα ξαφνιάζουν με την τόλμη τους. Για τον Καρυωτάκη λέει λ.χ.: «Είναι ο καλύτερος ίσως Νεοέλληνας αυτού του κλίματος, αλλά δεν μπορεί να συγκριθεί με τους Γάλλους». Για τον Ελύτη: «Τα τελευταία του έργα, είναι σπουδαία, είναι σπουδαίος τεχνίτης. Δεν είναι όμως, σε επίπεδο ορμής, όπως τα πρώτα του

ποιήματα, αυτά που βγήκαν αυθόρμητα, άτεχνα μεν, αλλά που εξέφραζαν μια κατάσταση νεανικής ζωτικότητας». Για τον Κάλβο: «Ο Κάλβος λέει πράγματα ασύλληπτα. (...) Στον Κάλβο βγαίνει μέσα από τον στίχο του κάτι που δεν μπορείς να το πεις εσύ, κάτι που δεν το ξέρεις. Ενώ στον Καβάφη, λες, αυτά τα ξέρω κι εγώ αλλά τι ωραία που τα λέει ο Καβάφης...». Για τον Καβάφη: «Ο Καβάφης κολακεύει τον κόσμο (...). Σε ηλικία σαράντα χρονών άρχισε να γράφει ποιήματα. Τα δημοσιευμένα όμως εκείνης της περιόδου - όχι αυτά που δεν δη-

μοσιεύει - είναι ποιήματα που όχι μόνο είναι καλύτερα των ποιητών της εποχής του, αλλά δεν διαβάζονται. Γι' αυτό, υπάρχει για μένα μια αμφιβολία. Ο Καβάφης ήταν μεζών ή ελάσσων; Γιατί κι αυτό σχετικό είναι. Μήπως είχε επεξεργαστεί τόσο πολύ μέσα του το υλικό του, ώστε τελικά έβγαλε ποίηση; (...) Ο Καβάφης ήξερε να το παίζει το παιχνίδι αυτό. Αυτή είναι η διαφορά του όμως με άλλους που, ενώ δεν έχουν ενδιαφερθεί καθόλου για την ποίησή τους, εντούτοις μέσα βλέπει κανείς να βγαίνει η μεγαλοφύια τους».

Έχει αμφιβολίες για τον Κ.Π. Καβάφη (φωτογραφία) ο οποίος θέτει το ερώτημα: «Ο Καβάφης ήταν πραγματικά ένας μεγάλος ποιητής;»